

*Fakultet političkih nauka,
Univerzitet u Beogradu*

Najbolje trajno rešenje za ostanak i opstanak Srba na Kosovu i Metohiji

Autor: Aleksa Simić

15.01.2024.

Uvod

Opisujući Minhensku konferenciju bezbednosti iz 2014. godine, na kojoj su se sastali Ivice Dačić i Hašim Tači ubrzo nakon potpisivanja Briselskog sporazuma, Ketrin Ešton, tadašnja Visoka predstavnik Evropske unije za spoljnu politiku i bezbednost, navodi da je sam sastanak lidera bio „izvanredno postignuće“ i pokazatelj „kako se brzo život može učiniti normalnim“.¹ Ipak, deset godina kasnije, bez obzira da li je njen utisak u tom trenutku bio opravdan ili ne, u odnosima Beograda i Prištine nailazimo na situaciju ni blizu mirnih pregovora i traženja kompromisa. Pregršt incidenata, oštar ton i manjak razumevanja doveli su do deterioracije odnosa, i samim tim otežali položaj srpske manjine na Kosovu i Metohiji (KiM).

Često kršenje ljudskih, manjinskih i kulturnih prava od strane prištinskih vlasti znatno otežava život pripadnika srpske manjine na KiM. Uznemiravanje i nasilje Kosovske policije koje je postalo „uobičajeno“, problemi u pravosuđu i diskriminacija pri zapošljavanju u javnom sektoru su samo neki od problema koji stoje na putu mirnom opstanku.² Takođe, u poslednjih 10 godina zabeleženi su brojni incidenti na mestima religijskog i kulturnog nasleđa, od kojih su većina vezani za Srpsku pravoslavnu crkvu (SPC).³ Uprkos postojećem pravnom okviru za zaštitu prava manjina, implementacija koja bi proizvela pozitivne efekte očigledno nedostaje. Ovakva praznina, bilo ona namerna ili usled institucionalnih kapaciteta, u velikoj meri utiče na životne okolnosti manjina na KiM, a ponajviše Srba.⁴

Imajući sve ovo u vidu, u nastavku rada ću izložiti moguće rešenje za trajni opstanak i ostanak Srba na KiM, iz ugla poštovanja ljudskih prava, kao vrednosti koja ne bi smela da zavisi od političke situacije u kojoj se neka zajednica nalazi.

---

¹ Ashton, *And then what*, 146.

² <https://www.state.gov/reports/2022-country-reports-on-human-rights-practices/kosovo/>

³ <https://www.state.gov/reports/2022-report-on-international-religious-freedom/>

⁴ <https://www.state.gov/reports/2022-country-reports-on-human-rights-practices/kosovo/>

Rešenje za o(p)stanak

Činjenica je da pravni okvir kao takav ne predstavlja razlog zbog kog su Srbi u lošoj poziciji po pitanju ljudskih i manjinskih prava. Ustav Kosova na više mesta pominje jednakost bez obzira na etničko poreklo, rasu, religiju ili jezik. Međutim, izveštaji kosovskog Zaštitnika građana navode da uprkos pravnom okviru, postoje problemi pri sprovođenju ovih odredbi. Diskriminacija pri zapošljavanju uprkos zakonskim kvotama, kao i društvena diskriminacija prema kosovskim Srbima predstavljaju čestu pojavu. Od problema upečatljivi su i maltretiranje Srba od strane kosovske policije, kao i jezičke prepreke u sudstvu.⁵ Ne ulazeći u pitanje kapaciteta kosovskih vlasti, odnosno njihove volje da implementiraju navedene odredbe, dodatne garancije i mehanizmi zaštite prava, kao i veći uticaj Srbije, mogu doneti ogroman doprinos srpskoj manjini.

Moguće rešenje za ovo pitanje bi se moglo naći u **novom sporazumu između Beograda i Prištine**. Budući da ovo ne bi bio prvi put da se dve strane opredele za ovakav korak, uz ovaj put doslednu implementaciju, sporazum o zaštiti ljudskih, manjinskih i kulturnih prava Srba na KiM bi potencijalno predstavljao prekretnicu u njihovim životima i u odnosu Beograda i Prištine.

Pre svega, moramo imati u vidu da istorija odnosa dve strane nije obeležena međusobnim poverenjem i doslednim obavljanjem svojih ugovornih obaveza (primer Briselskog sporazuma), te se posredstvo Evropske unije čini neophodnim. Budući da i Srbija i Kosovo* kao svoje ciljeve proklamuju ulazak u EU, njeno posredstvo bi predstavljalo važan motivacioni faktor za sprovođenje sporazuma u potpunosti i u dobroj veri.

Svrha ovog sporazuma leži u nameri da ispravi propuste nastale usled neefektivne primene odredbi Ustava Kosova koje se tiču zaštite ljudskih i manjinskih prava. Sam sadržaj sporazuma treba da obuhvati i izrazi načela nediskriminacije, zaštite kulturnih, verskih i jezičkih prava, ostvarivanja socijalne inkluzije, kao i promovisanja edukacije o ljudskim i manjinskim pravima. Ovim putem, sporazum bi trebalo da pruži sveobuhvatnu platformu za jačanje i proaktivnu zaštitu prava svih

---

⁵ Ibid.

građana, posebno fokusirajući se na aspekte koji su se pokazali kao manjkavi u prethodnoj primeni ustavnih odredbi.

Međutim, kao što smo naučili, postojanje sporazuma ne garantuje da će se sporazum i sprovesti. Radi prevazilaženja ovog problema, predlaže se formiranje **posebne komisije** koja bi se posvetila implementaciji sporazuma, nadzoru i razmatranju žalbi građana u vezi sa kršenjem njihovih ljudskih prava,

U izveštaju Zaštitnika građana ističe se učestalost situacija u kojima se Srbi suzdržavaju od prijavljivanja kršenja svojih ljudskih prava, motivisani strahom od odmazde ili drugih nepoželjnih posledica.⁶ Ključna karakteristika predložene komisije bio bi njen **sastav od predstavnika srpske manjine, Prištine i EU**, čime bi se direktno adresirali izazovi poverenja u institucije Kosova i straha od osвете. Ovaj predlog ide korak dalje time što **omogućava Srbima da podnesu žalbu pred komisijom koja uključuje njihove sunarodnike**. Ova inkluzivnost pruža građanima sigurnost da će njihovi slučajevi biti saslušani od strane lica koja dele njihov kulturni i etnički identitet. Dodatno, prisustvo predstavnika EU doprinosi međunarodnom legitimitetu i podršci, čime se dodatno pojačava integritet komisije. Ovakva komisija bi, uz strogo poštovanje principa **nepriistrasnosti, transparentnosti i inkluzivnosti**, mogla postati ključna institucija u unapređenju zaštite ljudskih prava Srba na Kosovu, stvarajući mehanizam koji podstiče građane da slobodno iznesu svoje probleme bez straha od nepoželjnih posledica. Važnost otvorenosti za žalbe i transparentnosti u radu komisije osigurava da svi građani imaju mogućnost da iznesu svoje slučajeve pred nepristrasnim telom. Periodično izveštavanje javnosti o aktivnostima komisije doprinosi transparentnosti, dok obuka članova komisije o ljudskim pravima, etičkim standardima i mehanizmima rešavanja sukoba unapređuje kvalitet njenog rada. Važno je naglasiti da bi uspeh ove komisije zavisio od saradnje svih strana u cilju ostvarivanja zajedničkih ciljeva po pitanju ljudskih prava.

Sporazum, kao i delovanje komisije koja je njim zagantovana, doprineli bi jačem osećaju sigurnosti kod srpske manjine. **Uloga psihološkog faktora** koju nosi ovaj sporazum sigurno bi pozitivno uticala na spremnost pripadnika srpske manjine da ostanu na Kosovu i Metohiji.

---

⁶ Ibid.

Položaj Srpske pravoslavne crkve

Kao što je već navedeno, Ustav Kosova garantuje širok spektar ljudskih i manjinskih prava. Međutim, pravne prepreke ipak predstavljaju **problem kada govorimo o položaju verskih zajednica** na Kosovu. Prema zakonima Kosova, ne postoji pravni mehanizam za registraciju verskih zajednica, postupak koji bi im obezbedio pravni status. Iz toga proizilazi da verske zajednice ne mogu da poseduju imovinu, otvaraju bankovne račune ili se pojavljuju pred sudovima kao kolektivni entitet. Njihova imovina se smatra imovinom pojedinaca i uživa zaštitu te vrste. Izuzetak od ovoga predstavlja imovina SPC, koja potpada pod takozvane **Specijalne zaštitne zone**, mehanizam koji prepoznaje vlasništvo i štiti posede koji pripadaju Srpskoj pravoslavnoj crkvi.⁷

Iako SPC uživa “pravnu prednost” u odnosu na ostale verske zajednice, praksa pokazuje drugačije. Između januara 2014. i decembra 2020. zabeleženo je 247 incidenata (poput krađa i vandalizma) na mestima religijskog i kulturnog nasleđa. Od 112 krađa, 42 puta (38%) je u pitanju bila imovina Srpske pravoslavne crkve (SPC), a od ostalih 135 incidenata, čak 77 (57%) njih su vezani za SPC. Pored toga, zabeleženi su i brojni incidenti u kojima je sprečavano odvijanje liturgija i zabrana ulaska pripadnicima SPC u manastire i crkve od strane policije Kosova. Sve ovo je oslikano u činjenici da je komunikacija između SPC i kosovskih vlasti veoma loša, na trenutke i prekidana.⁸

Religija i kulturno nasleđe igraju ključnu ulogu u oblikovanju identiteta srpske nacionalne manjine na Kosovu i Metohiji. Kontinuirano nipodaštavanje ovog nasleđa i zanemarivanje srpskog nacionalnog identiteta tokom godina stvaraju napetosti među etničkim grupama na Kosovu i Metohiji. Ovo neprestano zanemarivanje može dodatno pogoršati već postojeće tenzije, potencijalno izazivajući više nasilja i stvaranje nepovoljnih uslova za opstanak srpske manjine na toj teritoriji. S obzirom na kompleksnost problema njihovog položaja, pitanje religijskog i

---

⁷ <https://www.state.gov/reports/2022-report-on-international-religious-freedom/>

⁸ Ibid.

kulturnog nasleđa predstavlja samo jedan, ali izuzetno značajan deo ovog šireg problema, imajući u vidu njegov istorijski značaj.

Šta se dobija (ne)rešavanjem ovog problema?

Sporazumom o zaštiti prava Srba na KiM postiglo bi se više ciljeva koji mogu biti veoma važni u normalizaciji odnosa i poboljšanju položaja srpske manjine. Kao prvo, uživanje ljudskih, manjinskih i kulturnih prava bi zasigurno **povećalo šanse za ostankom Srba** i njihovim kvalitetnijim životom. Pored toga, efektivna implementacija mera zaštite bi **umanjila etnički motivisane tenzije** koje sve češće izrađaju incidente i nasilne obračune.

Kada su u pitanju nesuglasice oko statusa Kosova kao nezavisne države, čini se da su pregovori dve strane, usled protivrečnosti stavova i interesa strana u sporu, ostali bez jasno definisanog cilja. Imajući u vidu da se neuspešnim pregovorima i netolerantnim ponašanjem predstavnika obe strane samo ojačavaju već postojeće tenzije, čini se neophodnim da se ovi pregovori „zamrznu“, barem dokle god se ovaj sporazum ne sprovede i stanje srpske manjine se ne poboljša.

Privremeno obustavljanje pregovora za rešavanje statusa Kosova i stavljanje fokusa na ono što je deo svakodnevnog života ljudi, a to je kršenje ljudskih i manjinskih prava, postavilo bi **valjanu i zdravu osnovu za dalje pregovore**, definisanje budućih ciljeva u rešavanju pitanja statusa i lakše nalaženje konačnog rešenja.

S druge strane, dokle god primarni fokus bude bio na rešavanju pitanja statusa Kosova, a pitanja poput ovih budu zanemarivana, situacija za Srbe na KiM će, u najboljem slučaju, ostati ista kao i danas. U ovim uslovima se opstanak Srba na Kosovu ozbiljno dovodi u pitanje, budući da su trenutne životne okolnosti krajnje demotivišuće. Sve ovo neće pomoći **trendu smanjivanja srpskog stanovništva na KiM**, koji drastično menja demografsku sliku iz godine u godinu. Blizu 300.000 Srba su naseljavali Kosovo 1999. godine. Već se 2005. taj broj i više nego prepolovio (140.000), da bi danas na KiM živelo ispod 100.000 Srba.⁹

---

⁹ <https://minorityrights.org/minorities/serbs-3/>

Značaj ovih pitanja ogleda se i u tome što se i Ugovor o putu ka normalizaciji odnosa Kosova i Srbije¹⁰ (poznatiji kao Francusko-nemački plan) osvrće na njih. Međutim, usled određenih spornih tačaka tog ugovora i neinformisanosti o tome da li je ugovor zapravo prihvaćen ili ne, on ne može predstavljati instrument u koji bi Srbi na KiM mogli da se uzdaju.

Pitanje ugovorne sposobnosti Kosova

Uprkos nizu izazova i nesuglasica u vezi s međunarodnim priznanjem Kosova, važno je temeljito razmotriti pitanje njegove uloge kao strane u potencijalnim ugovorima. S obzirom na različite stavove u međunarodnoj zajednici o statusu Kosova kao države, postavlja se pitanje može li Srbija uspostaviti sporazume s Kosovom bez da to bude percipirano kao neka vrsta implicitnog priznanja državnosti.

Uprkos ovom kompleksnom pitanju, odgovor se može sagledati iz perspektive istorijskih primera odnosa između Beograda i Prištine, uključujući važne sporazume poput Briselskog sporazuma. Analiza ovih prethodnih primera ukazuje na to da ni Republika Srbija, ni međunarodna zajednica nisu automatski tretirali ove sporazume kao implicitno priznanje nezavisnosti Kosova. Taj pristup stvorio je prostor za dijalog i saradnju između strana, omogućavajući rešavanje određenih pitanja unutar okvira pregovora, bez pretpostavki o konačnom statusu Kosova.

Ovo ukazuje na to da, uprkos izazovima i kompleksnostima situacije, postoji istorijski osnov za argumentaciju da Srbija može sklopiti sporazume s Kosovom bez da se to automatski doživljava kao priznanje njegove državnosti. Važno je naglasiti da bi takav sporazum trebalo biti pažljivo formulisan kako bi se jasno izrazili ciljevi i obaveze strana, istovremeno poštujući i očuvavajući međunarodni okvir pregovora.

---

¹⁰https://www.eeas.europa.eu/eeas/belgrade-pristina-dialogue-agreement-path-normalisation-between-kosovo-and-serbia_en

Zaključak

Sklapanje novog sporazuma čini se kao stabilno rešenje koje može da obezbedi bolji položaj Srba na Kosovu i Metohiji regulisanjem pitanja ljudskih, manjinskih i kulturnih prava. S obzirom na to da odnos Beograda i Prištine nije bogat poverenjem, implementacija ovog sporazuma putem posredstva Evropske unije i formiranjem posebne komisije može učiniti kosovske vlasti međunarodno odgovornim za (ne)poštovanje odredbi sporazuma i kršenje ljudskih prava, jedne od univerzalnih vrednosti na kojima počiva međunarodni sistem.

Sa druge strane, ovakvo rešenje stavlja po strani nekoliko gorućih problema. Pored Srba, postoje i druge manjine koje se u manjoj ili većoj meri suočavaju sa istim problemima¹¹. Otvoreno je pitanje da li bi i na koji način manjine poput Roma, Aškalijski i drugih mogli da iniciraju promenu trenutnog stanja, bez da zavise od kosovskih vlasti.

Takođe, ovo rešenje predlaže “zamrzavanje” pregovora o statusu Kosova, iz prostog razloga što ovo pitanje dodatno potpiruje tenzije i dovodi do još nasilja. Imajući u vidu da je ceo proces pregovaranja do sada praćen nasiljem između dve strane, privremeno obustavljanje može obezbediti vremena za ponovno definisanje ciljeva i zdraviju i mirniju osnovu za dalji tok pregovora.

Svrha sporazuma jeste da se uspostavi osnova za kvalitetan život Srba na Kosovu i Metohiji. Budući da predstavlja stavljanje fokusa na osnovna prava i vrednosti, ovaj sporazum predstavljao bi polaznu tačku za dalju inkluziju srpske manjine. Iako način na koji ta inkluzija može da se sprovede zavisi od političkih okolnosti, koje će proizaći iz pregovora o statusu KiM, vrednosti koje se proklamuju predloženim sporazumom trebale bi biti stalno garantovane i fiksne. U celokupnim odnosima Beograda i Priština, osiguranje ljudskih prava predstavlja minimum koje obe strane moraju da ispune.

---

¹¹ <https://www.state.gov/reports/2022-country-reports-on-human-rights-practices/kosovo/>

LITERATURA:

1. Ashton, Caterine. *And Then What: Inside Stories of 21st- century diplomacy*. London: Elliott and Thompson Limited, 2023.
2. <https://www.state.gov/reports/2022-report-on-international-religious-freedom/>
3. <https://www.state.gov/reports/2022-country-reports-on-human-rights-practices/kosovo/>
4. https://www.eeas.europa.eu/eeas/belgrade-pristina-dialogue-agreement-path-normalisation-between-kosovo-and-serbia_en
5. <https://www.srbija.gov.rs/cinjenice/283757>
6. <https://minorityrights.org/minorities/serbs-3/>